

ІСТОРИЧНІ ТА СУЧАСНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН І ЇЇ НАСЛІДКИ

I. I. Матвійчук

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності «Право»,
навчально-науковий інститут права

Науковий керівник – д.н.соц.ком., професор О. А. Мітчук

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

У статті проаналізовано механізми й практичні взаємодії функціонування інформаційних воєн на державному та міжнародному рівнях. Досліджено історичні передумови та сучасні аспекти виникнення інформаційної війни в контексті зовнішньо-політичного функціонування та її наслідки. Доведено, що наслідки інформаційних воєн у сучасних міжнародних відносинах є катастрофічними, тому держави повинні дбати про зміцнення своєї інформаційної безпеки і захист інформаційного поля.

Ключові слова: інформаційна війна, міжнародні відносини, інформаційна безпека, гібридна війна, технології.

The article analyzes the mechanisms and practical interactions of the functioning of information warfare at the state and international levels. The historical background and modern aspects of the emergence of information warfare in the context of foreign policy functioning and its consequences are studied. Information wars in modern international relations have been proven to be catastrophic, therefore states must take care of strengthening their information security and protecting the information field.

Keywords: information war, international relations, information security, hybrid war, technology.

Інформаційну війну розглядають як вступний етап до інших типів війни, зокрема збройного протистояння, або як компонент складного явища – гібридної війни, яку дедалі частіше використовують країни в ситуаціях конфлікту.

Процеси глобалізації, інформатизації, інтенсивний розвиток інформаційних технологій і технологічний прогрес, формування інформаційного суспільства нині загалом суттєво корегують особливості міжнародних відносин на всій планеті. Валентина Шамраєва в розвідці «Передумови появи інформаційної війни як явища сучасних міжнародних відносин» опирається в аналізі передумов інформаційної війни на теорії наукових революцій, які вважає значущою науковою платформою для міждисциплінарного пояснення певних явищ міжнародних відносин [8]. Дослідниця наводить для доказів працю американського філософа Томаса Куна «Структура наукових революцій» (1962), де автор заперечив позитивістське трактування науки як еволюції й одним із перших запропонував концепцію «наукових революцій». Коли попередній етап наукової думки опиняється в тупому куті внаслідок виникнення невіршуваних суперечностей і наукових «аномалій», відбувається чергова наукова революція.

Такі зміни наукових парадигм неодмінно є явищами, що провокують конфлікт між старим і новим типами наукового мислення, аксіологічними системами та науковими підходами. Базуючись на цьому теоретичному погляді, Валентина Шамраєва використовує

також ідеї інших американських дослідників інформаційної безпеки (наприклад, Девіда Альбертса), котрі «вважають, що в історії мали місце три самостійні інформаційні революції, кожна з яких призводила до масштабних змін у науково-технічній сфері і до трансформації системи соціально-політичних відносин в цілому» [8, С. 62].

Мета нашої статті – проаналізувати історичні передумови та сучасні аспекти виникнення інформаційної війни в контексті зовнішньо-політичного функціонування та її наслідки.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали праці: О. Золотар, В. Кононовича, В. Погрібної, О. Курбана, А. Сіленко, М. Требін, О. Шевчук тощо.

Звісно, ця думка є дискусійною, оскільки науковці виокремлюють різну кількість «інформаційних революцій», від чотирьох до семи, пов'язуючи їх із важливими винаходами у сфері передання та збереження інформації (як-от, радіо). О. Титенко в розвідці «Інформаційна революція як інструмент розв'язання економічних і соціальних суперечностей у предметному полі сучасної політичної економії» вказує, що інформаційна революція – це «якісний стрибок у інформаційно-комунікаційних технологіях, що проявляється у зборі, зберіганні та передачі технологічної інформації в рази більшому масштабі, ніж у індустріальному періоді, а також в обсязі інформації (потенційного знання), що доступна активній частині населення» і є «центральною передумовою та істотною характеристикою розвитку постіндустріального суспільства» [6, С. 17].

Інформація і розвиток інформаційних технологій мають гігантське значення в інформаційній ері. Як слушно стверджує Олег Шевчук у статті «Інформаційно-технологічна революція і її роль у розвитку світової економіки», для інформаційно-технологічної революції інформаційні технології «відіграють роль, подібну до тієї, яку в перебігу індустріальної революції відігравали нові джерела енергії. Як виробництво і розподіл енергії були провідними факторами індустріального суспільства, так виробництво, трансляція та трансформація інформації стали ядром сучасної технологічної революції, яка визначається насамперед як інформаційна, але також і як мікропроцесорна» [9, С. 140].

Юрист Ольга Золотар зауважує, що «кожна інформаційна революція призводить до вдосконалення актуальної форми поширення і зберігання інформації, зокрема, зміни матеріальних носіїв інформації» [1, С. 40]. Власне, на цьому «технічному» критерії першочергово базуються всі класифікації історії інформаційних революцій.

Віктор Кононович пише також про революцію «синергетичну (або глобально-конвергентну) – зв'язану з формуванням та розвитком трансграничних глобальних інформаційно-телекомунікаційних мереж, які охоплюють усі країни й континенти, проникають у кожен дім та впливають одночасно і на кожну людину окремо, і на величезні маси людей. Найбільш яскравий приклад такого явища і її результат – це Інтернет» [2, С. 59].

Відтак у теорії українського науковця інформаційні революції постають детально прописаними і чітко класифікованими, що дає підстави розцінювати цю типологію як релевантну для нових досліджень. Аналізуючи особливості впливу інформаційної революції на політичну та економічну сфери, дослідниця політики Алла Сіленко відзначає, що «політично значимі проблеми, які виникають у результаті інформаційно-комунікативної революції, дуже різні та внутрішньо суперечливі. Так, швидкий розвиток електронної комерції і виникнення у зв'язку з цим мільйонів нових робочих місць входить у суперечність із традиційними практиками й інструментами державного регулювання економіки. Нові форми і методи самоорганізації громадянських ініціатив, правозахисної та екологічної активності приваблюють і терористичні організації та транснаціональні кримінальні синдикати» [5, С. 68].

Український теоретик Олександр Курбан до інформаційних воєн першого покоління зараховує такі методи і дії, як:

- збройне знищення під час воєнних дій інфраструктури державного та військового управління країни-суперника, провадження радіоелектронної боротьби;
- розвідка, перехоплення й розшифрування інформаційних потоків;
- фальсифікація та викрадення інформації внаслідок несанкціонованого доступу до інфоресурсів, дезінформація по каналах суперника тощо.

До другого покоління дослідник зарахував латентні методи впливу, як-от: деморалізація, маніпуляції громадською думкою, дестабілізація політичного становища, провокування внутрішньодержавних сутичок і конфліктів, розпалювання недовіри і ворожнечі, репресії, дезінформація, дискредитація влади, погіршення внутрішніх інформаційних комунікацій тощо [3, С. 88].

Саме інформаційні революції останніх десятиліть обумовили становлення поняття інформаційної війни в його найсучаснішому сенсі – з використанням спеціальних інформаційних технологій, інформаційної зброї, інформаційних стратегій та інших компонентів і засобів ведення протистояння. По суті, історичною та технічною передумовою всіх нинішніх інформаційних воєн є інформаційна ера, що разом із позитивними явищами наукового прогресу призводить до появи суттєвих негативних явищ і можливості впливати на чужу свідомість і на суспільне життя в цілому.

Крім того, у контексті теми параграфу доцільно розглядати не тільки історичні передумови появи інформаційної війни як явища, а й вужче зорієнтовані причини інформаційних протистоянь у сучасних міжнародних відносинах. Зокрема, Вікторія Погрібна зазначає, що «в сучасному світі інформаційно-психологічна війна стає невід’ємною складовою міжнародних відносин і основним інструментом політичного примусу й досягнення політичних цілей» [4, С. 74]. На її думку, помітними передумовами інформаційної війни («інформаційно-психологічної інтервенції») можна вважати такі дії країни-суперника:

1. Виникнення нових союзів і коаліцій, інших геополітичних суб’єктів, у яких об’єднувальною метою є спільна конкурентна боротьба за право впливу на певні частини інформаційно-психологічного простору і процеси в ньому. При цьому ключовим завданням держави, на кордонах якої утворилася сумнівна коаліція, є з’ясування реальних причин і цілей її створення.

2. Поява сприятливих умов для формування всередині держави й на її кордонах нових квазісамостійних суб’єктів геополітичної конкуренції, інтереси яких не збігаються (або прямо протилежні) інтересам централізованої держави.

3. Нарощення іноземної присутності й впливу (фінансового, технологічного, інформаційного, ідеологічного) на національні відкриті телекомунікаційні мережі й ЗМК із метою взяти під повний або частковий контроль національні інформаційні ресурси та психологічну сферу суспільства.

4. Цілеспрямоване творення за допомогою інформаційних технологій (головним чином, маніпулятивних) негативного суспільного уявлення про систему органів державної влади й місцевого самоврядування, що конструює підґрунтя для миттєвої ініціації (у бажаний час) бурхливої негативної й деструктивної реакції суспільства супроти державної влади [4, С. 74].

Михайло Требін у розвідці «Феномен інформаційної війни у світі, що глобалізується» (2013) аналізує ключові закономірності інформаційних воєн на сучасному етапі історії. Серед основних закономірностей інформаційної війни дослідник виділив:

- залежність форм і способів її ведення, її ефективності від кількості та якості засобів інформаційного впливу, а також особового складу;
- залежність цілей інформаційної війни від наявних сил і засобів та способів їх застосування;

– залежність досягнення цілей інформаційної війни від єдності інформаційних дій різних суб'єктів інформаційної діяльності в часі та просторі;
– нерівномірність розподілу сил і засобів по всій інфосфері;
– нерівнозначність впливу різних сил і засобів на інфосферу протиборчої сторони» [7, С. 192].

Власне, це є загальнотеоретичними передумовами інформаційної війни подібно до того, як нерівномірний розподіл матеріальних і людських ресурсів, чи територіальні претензії обумовлюють традиційні збройні війни. Михайло Требін також дає оцінку засобам і процедурі розбудови сил інформаційної війни, розглядаючи, як ключові, такі закономірності:

1) обумовленість масштабів і спрямованості побудови характером військово-політичної та економічної обстановки і цілями політики національної безпеки держави, суспільних і економічних структур, що беруть участь в інформаційній війні;

2) відповідність змісту і масштабів засобів інформаційної війни характеру й особливостям суспільного і державного устрою;

3) залежність масштабів і якості побудови сил і засобів інформаційної війни від матеріальних і духовних можливостей держави (інших суспільних і економічних структур) [7, С. 193].

Для українських дослідників, як і суспільства в цілому, актуальним і важливим прикладом та об'єктом вивчення є російсько-українська війна, наслідком якої вже стала анексія Криму Росією. У наукових розвідках висунуті різні версії та теорії, де висвітлено передумови власне інформаційної війни в Україні, веденої Російською Федерацією задовго до військової інтервенції.

Наслідки ведення інформаційної війни резонують із зазначеними в підрозділі 1.1 завданнями й цілями і завжди є катастрофічними. Інформаційну війну не випадково означають як «зброю масового винищення», адже її руйнівний вплив позначається не тільки на актуальному стані країни, а й на свідомості суспільства, суспільній ситуації всередині країни, на свідомості нових поколінь, прищеплюючи їм чужі чи фальшиві ідеали, ідеї, цінності, моделі поведінки і способи взаємодії. Факт поразки в інформаційній війні за наслідками багато в чому збігається з програшем у традиційній збройній війні, як наголошують теоретики. Так, ця ситуація сприяє високому рівню еміграції, «відтоку умів», вивезенню цінностей і ресурсів; руйнації системи безпеки в державі (ослаблення та знищення армії), знищенню технологічних, освітніх, наукових ресурсів і розробок, провокує зрештою територіальні втрати тощо. Як зазначають автори праці «Соціально-правові основи інформаційної безпеки», додатковими до перелічених вище складних результатів інформаційної війни для держави, яка прогала, стають: поширення деструктивної ідеології серед населення, зокрема, серед молоді, формування, загострення соціальної кризи і політична дестабілізація, різке протистояння влади та опозиції; ініціювання страйків, масових заворушень, інших акцій протесту і непокори; провокації в соціальній, політичній, національно-етнічній та релігійній площинах тощо [6].

Отже, інформаційна війна має складні передумови, ознаменовані намірами країни-агресора досягти переваги та зруйнувати зсередини країну-суперника, і породжує жахливі наслідки. Як явище, вона виникла дуже давно, але нині набула особливої ролі і значення в контексті інформаційної ери й технологічного вибуху. Результати інформаційних воєн у сучасних міжнародних відносинах катастрофічні, тому держави повинні дбати про зміцнення своєї інформаційної безпеки і захист інформаційного поля від ворожих посягань і втручань.

1. Золотар О. Інформаційні революції: соціально-правове значення. *Публічне право*. 2017. № 2. С. 40–46.
2. Кононович В. Інформаційні революції. Ієрархічна класифікація інформації. *Цифрові технології* : зб. 2010.

Вип. 8. С. 57–64. **3.** Курбан О. Сучасні інформаційні війни в соціальних онлайн-мережах. *Інформаційне суспільство*. 2016. Вип. 23. С. 85–90. **4.** Погрібна В. Інформаційна війна як каталізатор геополітичних змін. *Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики* : зб. наук. статей за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. / редкол.: А. П. Гетьман, І. В. Яковюк, В. І. Самощенко та ін. Х. : Право, 2016. С. 72–75. **5.** Сіленко А. Соціально-політичні наслідки інформаційної революції. *Політ. Менеджмент*. 2005. № 5. С. 61–74. **6.** Соціально-правові основи інформаційної безпеки: навч. посіб. / В. М. Петрик, А. М. Кузьменко, В. В. Остроухов та ін. ; за ред. В. В. Остроухова. К. : Росава, 2007. 496 с. **7.** Требін М. Феномен інформаційної війни у світі, що глобалізується. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Сер. *Філософія, філософія права, політологія, соціологія* : зб. наук. пр. 2013. № 2(16). С. 188–198. **8.** Шамраєва В. Передумови появи інформаційної війни як явища сучасних міжнародних відносин. *Інтернаука* : Міжнародний науковий журнал. 2017. № 1(1). С. 61–66. **9.** Шевчук О. Інформаційно-технологічна революція і її роль у розвитку світової економіки. *Економіка і прогнозування*. 2004. № 3. С. 139–151.